

Salig är du när du tvättar din broders fötter

En kommentar till Johannesevangeliet 13: 1-20

Av Br. Johannes-Maria Størksen OCD

Titeln kräver en undertitel: *Salig den som låter sina fötter bli tvättade av sin broder*. En väsentlig aspekt av Kristi uppmaning att man skall tvätta sin broders fötter är ömsesidigheten. All mänsklig relation innebär ömsesidighet. Skall någon kunna tvätta en annans fötter, måste denne andre låta sina fötter bli tvättade. Samtidigt som den som tvättar en annans fötter måste vara villig att låta sina egna fötter bli tvättade. Sann kärlek innebär ömsesidighet, och det finns bara sann kärlek där det finns frihet att ta emot den eller ej, vilket Simon Petrus fick lära sig i episoden om fottvagningen på den dag som senare fick namnet skärtorsdag (ett ord som i modern språkdräkt kanske kunde kallas reningsdag). Petrus, Klippan, fick nåden att lära sig någonting väsentligt den dagen, även om han inte kunde förstå det förrän dagen efteråt, när Kristus fullföljde sin väg ned till människan genom att bli upphöjd på korset så att han kunde dra alla med sig till sin Fader i himmelen.

I Johannesevangeliets tolv första kapitel, som kan kallas ”Tecknens bok”, blir läsaren förtrogen med Jesus, får veta att han är Guds Son - Ordet som från evighet har varit hos Gud - och att det är Gud som har sänt honom till människorna. För att hjälpa lärjungarna och folkskarorna att tro på honom, visar han dem olika tecken. Till exempel utför han mirakulösa helanden, han stillar stormen, han förökar fisk och bröd så att alla kan mättas. Dessa tecken visar hans styrka när han kommer vår svaghet och vår skröplighet till hjälp, han som gör det som Gud säger att han skall göra. Men trots dessa tecken är det svårt för oss att ta emot honom och hans budskap, svårt att bestämma om vi skall tro honom eller inte. Många av dem som levde på hans tid trodde att han helt enkelt var den som med sin makt skulle kasta ut romarna ur landet och återupprätta Davids kungarike (det var så de hade uppfattat messias-profetiorna). Detta är ju i och för sig inte specifikt för den tidens uppfattning. På liknande sätt kan också vi idag frestas att betrakta Kristus som en slags världslig kung, en slags trollkarl som skall skapa ordning i allt elände.

Efter evangeliets första del börjar ”Stundens bok”. För nu kommer Jesu stund, Jesu timme, den stund han vid flera tillfällen omnämnt för lärjungarna (till exempel under bröllopet i Kana, jfr Joh 2:5). Denna ”Stundens bok” inleds med en uppenbarelse av kärleken, en uppenbarelse som börjar med en scen som är som

hämtad från Gamla testamentets profetiska böcker men som går ännu längre och som visar Guds oändliga och ofattbara kärlek till människorna.

I Gamla testamentet ser vi flera gånger att en profet inte bara talar om det budskap han fått i uppdrag att framföra: han iscensätter det, visar det i handling. Gärna på så sätt att han först handlar och sedan förklarar. Så gör också Jesus flera gånger. En av de mest kända bland dessa handlingar är fottvagningen. Jesus har tidigare talat om kärlek på olika sätt, så att han kunnat framställa kärlekens ansikten, kärlekens uttrycksformer, som svarar mot dess innehåll, dess särdrag. Och nu vill han ge lärjungarna ”*det yttersta beviset på sin kärlek*”¹ i form av en helt speciell handling.

Jesus tvättar sina lärjungars fötter, och därefter talar han länge till dem om kärlek, om den kärlek som är den enda förklaringen till varför Gud kunde ”hitta på” att tvätta sin skapelses fötter. Jesus tvättar sina lärjungars fötter innan han instiftar Eukaristins sakrament, innan han ger sin kropp och sitt blod.

Det som han nu gör, det talar han också om, medan han gör det och efter det att han gjort det. Om han bara hade talat om det, skulle inte lärjungarna ha förstått djupet, det radikala, i den kärlek han nu visar dem. Så måste han göra något mer och visar dem det i handling. Därför tvättar han, Mästaren, sina lärjungars fötter. Till deras stora förfäran och indignation.

V. 1 Det var strax före påskhögtiden och Jesus visste att hans stund hade kommit, då han skulle lämna världen och gå till Fadern. Han hade älskat sina egna som levde här i världen, och han älskade dem intill slutet. V. 2 De hade samlats till måltid, och djävulen hade redan ingett Judas, Simon Iskariots son, att förråda Jesus. V. 3 Jesus visste att Fadern hade lagt allt i hans händer och att han hade utgått från Gud och nu återvände till Gud.

Denna inledning börjar med en högtidlig orientering om händelsens bakgrund och omständigheter, i stark kontrast till att den avslutas i ödmjukhetens tecken (v. 4) när Jesus tar av sig sina vanliga kläder och tar på sig slavens handduk.

Vi får veta att det som nu skall ske försiggår strax före påskhögtiden, det är som en förberedelse till den. Denna påskhögtid kallas här inte ”judarnas påskhögtid”, i motsats till tidigare². För nu är det Herrens påsk. Senare kommer vi att kunna förstå att en förutsättning för att kunna fira Herrens påsk på ett rätt och värdigt sätt är att vi tvättar varandras fötter. I skärtorsdagens mässa tvättas fötterna innan man firar eukaristin. Den ödmjuka tjänsten i kärlek till bröderna och systrarna kommer innan Herrens måltid.

---

¹ Joh 13:1.

Vi får också veta att nu har den kommit, den stund som flera gånger omnämns i Johannesevangeliet, ofta tillsammans med kommentaren att Jesu stund ännu inte hade kommit. Nu är den här, nu inleds den. Nu är det Herrens påsk, nu är det hans stund. Jesus vet att det är hans stund, den stund han säger Ja till, den stund som är i hans himmelske Faders plan. Den inleds med en ödmjuk kärlekshandling, en kärlekshandling som går till det yttersta av kärlekens uttrycksformer. Och till det yttersta av mänskligheten, för den gäller för ”alla som är hans”, det vill säga dem han kommit till (jfr Joh 1:11), även om inte alla tar emot honom. Som en slående kontrast till kärlekshandlingen, som något som bidrar till att öka vår förståelse av det extrema och radikala i denna handling, upplyses vi om att ”*djävulen hade redan ingett Judas, Simon Iskariots son, att förråda Jesus*”. Judas, som med sitt blotta namn kommer att stå som representant för judarna, fritas på ett sätt från ansvaret för sin handling, för det är djävulen, söndraren³, som är dess källa. ”*Fader, förlåt dem, de vet inte vad de gör*”, kommer Jesus att säga nästa dag när han hänger på korset. Jesus har redan förlåtit Judas, han kommer att tvätta även dennes fötter, han kommer att ge även honom sin kropp och sitt blod. Ingen människa är utesluten från Guds nåd, barmhärtighet och kärlek.

V. 4 Han steg upp från bordet, tog av sig manteln och band en handduk om livet.

Det är under själva måltiden det sker. Jesus ”*tar av sig manteln*”. I bibliskt språkbruk nämns ofta kläderna som symbol och uttryck för styrka och makt. Vi kan tänka på Josefs fotsida dräkt (jfr 1 Mos 37:3) eller Elias mantel (jfr 2 Kung 2:13). När Jesus gör sig liten och svag lägger han ifrån sig sin styrka och sin makt. Men han gör mer. Johannesevangeliet använder här, för att säga att Jesus ”tar av sig” manteln, samma verb som används i kapitel 10 när Jesus talar om att han är den gode herden som ger sitt liv, ”lägger av sig” sitt liv⁴. Det Jesus nu gör är ett uttryck för att han ger sitt liv. Han ger det för sina lärjungar, under denna sista måltid tillsammans med dem, och hans handling är därmed också ett förebud om att han dagen efter kommer att ge sitt liv för dem på korset. Dagen efter, på Golgota, är det andra som kommer att ta av honom kläderna. Här gör han det själv.

Genom att ta av sig manteln klär Jesus av sig det yttre, det som ger rang och status, roll och identitet, och när han bara har en handduk om sig blir han lika fattig som en slav.. Det viktigaste, säger han med detta avklädande, är inte det yttre, det synliga, utan det inre, det som hjärtat rymmer. Gud tar av sig de yttre kännetecken

---

² Joh 2:13; 6:4; 11:55.

³ Ordet *djävnl* kommer från *diabolos*, som betyder ”den som söndrar” (i motsats till *symbolos*, som betyder ”den som förenar”).

⁴ Joh 10:11,15,17,18.

som människorna ser och visar oss det innersta, eftersom det är det han vill hjälpa oss att se.

V. 5 Sedan hällde han vatten i tvättfatet och började tvätta lärjungarnas fötter och torka dem med handduken som han hade bundit om sig.

Jesus tar av sig sina kläder och ger sitt liv för sina lärjungar när han tvättar deras fötter med vatten. Vatten har gammal symbolisk betydelse som det som ger liv (jfr vattnet som rann ut från klippan i öknen och vattnet som kommer att rinna ut från den korsfästes sida). Det för tankarna till det som Paulus säger i Galaterbrevet: *"Är ni döpta in i Kristus, har ni också iklätt er Kristus"*⁵. Kristus tar av sig sina kläder, och vi blir i dopvattnet iklädda Kristus. Dopvattnet ger nytt liv.

Nu sker det otroliga. Han som är Gud visar sig för oss i en slavs gestalt. Han som är Gud knäböjer inför sin skapelse. Han som kommer från det högsta sänker sig ned till det lägsta. Han intar den lägsta ställningen, vid människans fötter, Mästaren knäböjer framför sina lärjungar. Jesus, som *"ägde Guds gestalt men inte vakade över sin jämlikhet med Gud"*⁶ knäböjer framför Guds skapelse, i denna ställning där man är helt ödmjuk och försvarslös. Han som är Gud och som har gett oss allt, ger oss sig själv. Gud har blivit människa för att människan skall bli Gud. Evangelisten Johannes nämner inte instiftelsen av Eukaristin, men i fottvagningen visar han oss hur Jesus ger sig själv till oss som den allra minsta tjänaren, som han också ger sig själv till oss som det allra minsta brödet, det eukaristiska brödet.

Jesus håller vatten i ett tvättfat. När han blev döpt, steg han själv ned i vattnet som därmed helgades genom hans handling. Det vatten han nu tar helgas igen genom att det är han som håller upp det. Vattnet blir en helighetssymbol. Jesus håller den helige Ande, andas ut den helige Ande, kärlekens Ande som ges vidare till lärjungarna i en kärlekshandling. Vattnet som Jesus har helgat genom att stiga ned i Jordan, använder han till att helga människan genom att tvätta hennes fötter. Han tvättar dem med kärlekens vatten, kärlekens ande, den helige Ande. Senare kommer vattnet att rinna ut från hans genomborrade sida när han hänger på korset.

V. 6 När han kom till Simon Petrus sade denne till honom: "Herre, skall du tvätta mina fötter!" V. 7 Jesus svarade: "Vad jag gör förstår du inte nu, men senare skall du fatta det." V. 8 Petrus sade: "Aldrig någonsin får du tvätta mina fötter!" Jesus sade till honom: "Om jag inte tvättar dig har du ingen gemenskap med mig."

---

⁵ Gal 3:27.

⁶ Fil 2:6.

Det var gammal tradition hos judarna att tvätta gästernas fötter. Abraham såg till att de tre männen som kom till honom fick vatten till att tvätta sina fötter (jfr 1 Mos 18:4). I Sodom uppmanar Lot de två änglarna att stanna hos honom över natten så att de kunde få sina fötter tvättade (jfr 1 Mos 19:2). Josefs bröder fick tvätta sina fötter (jfr 1 Mos 43:23). Man kan här också se en allusion till judarnas rituella reningsbad före en måltid, i sådana kärl som omtalas i förbindelse med undret i Kana. Men här rör det sig inte om det, för när Jesus tvättar sina lärjungars fötter sker det under måltidens lopp.

Jesu handling väcker starka reaktioner hos lärjungarna. Kunskap om dåtidens sociala liv hjälper oss att förstå något av bakgrunden till deras reaktion. På den tiden detta utspelar sig menar en del judar att det är slavar som har till uppgift att tvätta måltidsgästernas fötter. Dels var det en rituell reningshandling. Men den hade också en annan aspekt: gästerna har gått på dammiga vägar, kanske långt, och då är det behagligt att få fötterna tvättade. Men slavar som skulle utföra detta arbete var inte judiska slavar, för det var under deras värdighet. Fottvagningen skulle utföras av slavar som kom från andra folkslag, hedningar som t.ex. tillfångatagits i krig. Att Jesus nu utför en handling som skall ombesörjas av hedniska slavar chockerar lärjungarna, något som Simon Petrus visar mycket tydligt. Till nöds kunde väl han, även om han är jude och en fri man, gå med på att tvätta Jesu fötter, men det motsatta upprör honom. Han vill inte göra sig medskyldig till en sådan handling, han vill förhindra att Jesus förnedrar sig på detta vis. Han vet inte det som läsaren får veta alldeles i början, nämligen att det är en kärlekshandling.

Nu är det inte första gången som Simon Petrus försöker stoppa sin Herre och Mästare. Evangelisten Matteus berättar att när Jesus säger till sina lärjungar att han måste bege sig upp till Jerusalem där han kommer att få lida mycket och bli dödad, för att så uppstå på den tredje dagen, säger Petrus: *"Må Gud bevara dig, Herre. Något sådant skall aldrig hända dig"*⁷. Varpå Jesus replikerar: *"Håll dig på din plats, Satan. Du vill få mig på fall, för dina tankar är inte Guds utan människors"*⁸. Petrus' motstånd när han får höra om Jesu förebådade död kan hjälpa oss att ana att Jesus också genom fottvagningen säger något om sin stundande död. Han *"avstod från allt och antog en tjänares gestalt då han blev som en av oss. När han till det yttre hade blivit människa, gjorde han sig ödmjuk och var hydig ända till döden, döden på ett kors"*⁹.

Men den sociologisk-psykologiska förklaringen till lärjungarnas reaktion är inte den hela och fulla förklaringen. På ett djupare plan reagerar lärjungarna därför att de står inför något som övergår deras förstånd och fattningsförmåga. Som när Petrus säger

---

⁷ Matt 16:22.

⁸ Matt 16:23.

till Jesus: *"Lämna mig, Herre, jag är en syndare"*, när han kastat sig ner vid Jesu knän sedan denne ordnat med den stora fiskfångsten (jfr Luk 5:1 - 11). Petrus blir så överväldigad av det han är vittne till, att han blir rädd och vill förhindra att det sker, eller få bort honom som har gjort det. Petrus, som senare samma kväll skall få höra Jesus förutsäga att han kommer att förneka sin herre ...

Det kan vara svårt att ta emot kärlek. Det är svårt för människan att ta emot kärlek från honom som är kärlek, bara kärlek. Det är svårt att ta emot honom som ger sig själv totalt. Det är svårt att säga ja till att låta sig tvättas, till att utväljas för att bli tvättad. Det är svårt att säga ja till att låta sig älskas. Men det är bara genom att säga ja till att ta emot som vi kan ha något att ge, något att dela med andra. Att ta emot kärlek ger näring till att själv älska. Kristi kärlek överförs till lärjungarna. "När min herre och mästare älskar mig till den grad att han till och med tvättar mina fötter, då vill jag göra detsamma med mina medmänniskor". Det har skrivits att det smärtsammaste för Jesus under hans dödskamp var tanken på att människorna inte tog emot honom. Han säger det på korset: *"Jag är törstig"*. Gud törstar efter människornas kärlek, det vill säga att han har en brinnande önskan att de skall känna honom och den som har sänt honom, så att de kan bli lyckliga. Han har kommit för att tända en eld på jorden (jfr Luk 12:49), den helige Andes låga, kärlekens låga. Hans längtan är att denna eld redan skall ha tänts.

Jesus förstår mycket väl att Petrus inte förstår. Jesus känner Petrus, han har tålamod med honom och vet att en dag skall han förstå. Vid flera tillfällen har Jesus kommenterat något som han sagt genom att tillfoga att han har sagt det för att de senare, när de ser att det sker såsom han sagt, skall komma ihåg att han har sagt det och då förstå det och tro på honom. Efter att ha utfört själva fottvagningen kommer Jesus att fråga om de har förstått, men utan att vänta på svar hjälper han dem genom att ge en förklaring som i alla fall delvis borde hjälpa dem att förstå. Men när Jesus säger att Petrus senare skall fatta det, kan det tänkas att han syftar på en bestämd episod, till exempel hans död på korset. Där dör han som en slav, föraktad och övergiven, och vatten rinner från hans sida. Eller han syftar helt enkelt på tiden efter sin död och uppståndelse, när den helige Ande blivit given.

V. 9 Då sade Simon Petrus: "Herre, tvätta inte bara mina fötter utan också händerna och huvudet ." V. 10 Men Jesus sade till honom: "Den som har badat behöver bara få fötterna tvättade, i övrigt är han ren. Och ni är rena, dock inte alla." V. 11 Han visste nämligen vem som skulle förråda honom, och därför sade han att de inte alla var rena.

---

⁹ Fil 2: 7-8.

Simon Petrus är sig lik. När han på förklaringsberget ser Jesus, Mose och Elia, säger han: ” Herre, det är bra att vi är med. Om du vill, skall jag göra tre hyddor här, en för dig, en för Mose och en för Elia”¹⁰. Simon är jordnära, praktisk, konkret. Till den grad att han inte alltid med detsamma fattar att Jesus kan tala om någonting annat än det som han omedelbart tror. Här tänker han strax på att det är fråga om att kroppen skall tvättas så att den blir ren, som vid en vanlig kroppsrengöring. Impulsiv och generös som han är, vill han omedelbart ge sig helt till sin Herres handlande sedan Jesus sagt: ”Om jag inte tvättar dig, har du ingen gemenskap med mig”. Att inte ha någon gemenskap med Jesus är väl det värsta Petrus kan tänka sig. Då är det bättre att han låter Jesus tvätta honom, men i så fall vill han överlämna sig själv fullständigt, inte bara fötterna. Jesus tar honom på orden, svarar honom på det plan där han befinner sig, men leder honom omedelbart tillbaka till det som är viktigt, nämligen att ta emot Jesus, att vara trofast, att inte förråda.

V. 12 När han hade tvättat deras fötter och tagit på sig manteln och lagt sig till bords igen, sade han till dem: ”Förstår ni vad det är jag har gjort med er? V. 13 Ni kallar mig mästare och herre, och det med rätta, för det är jag. V. 14 Om nu jag, som är er herre och mästare, har tvättat era fötter, är också ni skyldiga att tvätta varandras fötter.

V. 15 Jag har gett er ett exempel, för att ni skall göra som jag har gjort med er. V. 16 Sannerligen, jag säger er: en tjänare är inte förmer än sin herre, och en budbärare inte förmer än den som har sänt honom. V. 17 Vet ni detta är ni saliga om ni också handlar så.”

Herren säger att det som han har gjort för oss, det skall vi själva göra. Det säger han som senare under måltiden kommer att säga: ”Ett nytt bud ger jag er: att ni skall älska varandra. Så som jag har älskat er skall också ni älska varandra”¹¹. Att vi älskar varandra som han har älskat oss, det skall vi visa i handling. Den handling som bäst illustrerar detta är just fottvagningen. I denna ger Jesus oss en ny saligprisning. Matteusevangeliet och Lukasevangeliet innehåller var sin lista med saligprisningar, i Bergspredikan. Saligprisningarna är på ett sätt Jesu självporträtt. Ju mer vi lever i samklang med saligprisningarnas beskrivningar, desto mer följer vi Jesu exempel.

Men evangelierna innehåller fler exempel på saligprisningar än dem som listorna räknar upp. T.ex. ”Saliga de som hör Guds ord och tar vara på det”¹², ”Saliga de som inte har sett men ändå tror”¹³. Nära besläktad med fottvagningens saligprisning är: ”Saliga de tjänarna, eftersom deras herre finner dem vakna när han kommer. Sannerligen, han skall fästa upp sina kläder och

---

¹⁰ Matt 17:4.

¹¹ Joh 13:34.

¹² Luk 11:28.

¹³ Joh 20: 29.

*låta dem lägga sig till bords och själv gå och passa upp dem*¹⁴. Det är den sista saligprisningen för den tjänare vars herre finner honom vaken när han kommer. Också här har vi ett exempel på en herre som tar en tjänares plats och roll. Vi kan lägga märke till att saligprisningen här inte gäller den som tvättar fötter utan den som blir tvättad. Och, som ”kronan på verket” bland saligprisningarna förklaras Maria salig (visserligen av Elisabet och inte av Herren själv): *”Salig hon som trodde, ty det som Herren har låtit säga henne skall gå i uppfyllelse*¹⁵, och Maria säger själv att alla släkten kommer att prisa henne salig: *”Då sade Maria: Min själ prisar Herrens storhet, min ande jublar över Gud, min frälsare: han har vänt sin blick till sin ringa tjänarinna. Från denna stund skall alla släkten prisa mig salig: stora ting låter den Mäktige ske med mig, hans namn är heligt*¹⁶.

När det gäller fottvagningen har vi en tredubbel saligprisning. Först den mest omedelbara, att tvätta sin broders fötter. Det vill säga att tjäna sin broder. *”Allt vad ni vill att människorna skall göra för er, det skall ni också göra för dem. Det är vad lagen och profeterna säger*¹⁷, säger Jesus i slutet av Bergspredikan. Denna första saligprisning har emellertid en spegelbild. Det är inte bara det att du tvättar din broders fötter som gör att du prisas salig. Det är också det att du låter din broder tvätta dina fötter. Det är en kärlekshandling att du tvättar din broders fötter, men det är också en kärlekshandling att du låter din broder utföra en kärlekshandling mot dig. Det skulle inte vara uttryck för sann kärlek om man tvättar sina broders fötter men nekar att låta sina fötter bli tvättade av sina bröder. Om man nekar till detta, är det stor risk att man sårar sina bröder. Dessutom kan det vara uttryck för högmod, för brist på ödmjukhet. Sann kärlek är alltid ömsesidig, det är inte bara fråga om att ge utan också om att ta emot. Att ta emot din broders kärleksbevis är att ge din broder en gåva. Detta kan också ses i ljuset av Jesu ord om att älska sin nästa som sig själv. Vi uppmanas att älska både vår nästa och oss själva. Vi skall varken utesluta den ene eller den andre.

När Gud knäböjer inför människan och tvättar hennes fötter, tvättar han den kroppsdel som står som symbol för ägandebehovet (på liknande sätt som ögat symboliserar begäret och handen maktbehovet). Det är med fötterna vi går på vår egendom, mäter ut den, tar den i besittning, vakar över den. Jesus har sagt: *”Om din fot förleder dig, så bugg av den. Det är bättre att gå in i livet ofärdig än att ha bägge fötterna i behåll och kastas i helvetet*¹⁸. Fottvagningens saligprisning kan hjälpa oss att avstå från en orimlig ägarlust, speciellt den som vi riskerar att realisera på bekostnad av de fattiga och

---

¹⁴ Luk 12:37.

¹⁵ Luk 1:45.

¹⁶ Luk 1: 46 – 49.

¹⁷ Matt 7:12.

¹⁸ Mark 9:45.

små. Jesus gör sig helt liten inför oss, för att hjälpa oss att inta den ringes och den fattiges plats, i stället för att undertrycka dem.

Men själva fottvagningen inleds med en handling som i sig själv är en saligprisning och kan formuleras så här: ”Salig är du om du inför din broder tar av dina kläder och iklärt dig en slavs kläder”. Vi kan inte tvätta våra bröders fötter om vi inte först tar av oss kläderna, det vill säga tecknen på vår makt. Det omvända gäller också: om vi tvättar våra bröders fötter klarar vi det bättre att ta av oss kläderna. Vi skall klä av oss den gamla människan när vi går till våra bröder och tvättar deras fötter. När vi tvättar våra bröders fötter får vi hjälp med att klä av oss den gamla människan. Samtidigt tar vi på oss vår nya klädnad, den som visar att vi är villiga att vara våra bröders och systrars tjänare.

Det tredje elementet som saligprisningen består av är knäfallet. ”Salig är du om du knäböjer inför din broder”, kunde man säga. Att knäböja inför en annan människa är att göra sig liten, det är att låta bli att hävda sig i förhållande till den andre, det är att vilja tjäna den andre. Det är att vara ödmjuk, och Kristus har redan sagt: ”*Saliga de ödmjuka, de skall ärva landet*”¹⁹. Det kan också hända att man knäböjer för att be om förlåtelse, något som kan betraktas som en ödmjuk kärlekshandling.

Så består alltså denna saligprisning av tre handlingar som både var för sig och tillsammans utgör ett exempel att efterfölja: att ta av sig kläderna, det vill säga lägga av sig sin makt; att ta på sig tjänarens kläder; att knäböja, det vill säga tjäna; att tvätta fötterna, det vill säga visa kärlek.

När Petrus protesterar mot att Jesus vill tvätta hans fötter, säger Jesus till honom: ”*Vad jag gör förstår du inte nu, men senare skall du fatta det*”²⁰. Och när han har tvättat sina lärjungars fötter, säger han: ”*Förstår ni vad det är jag har gjort med er?*”²¹. Det Jesus vill att de skall förstå är så svårt att acceptera att han måste använda kraftiga uttrycksfulla medel, vilket han gör genom den handling han utför. Då först kan de förstå. Men förmodligen kan de inte heller då förstå det helt ut. De kommer att förstå först när deras Herre och Mästare hänger på korset som en usel och föraktad förbrytare. För då, när han är död och lansen har öppnat hans sida, flyter vattnet ut ur hans kropp och Kyrkan föds, hon får liv. Kristus ger sitt liv för sina vänner så att hans vänner skall få liv. Hans död på korset är vägen till uppståndelsen för honom likaväl som för oss. Vi får nytt liv när han dör, ”*genom hans sår har vi blivit botade*” (jfr 1 Pet 2:24). Det vatten som rinner fram ur Kristi sida, det vatten som ger Kyrkan liv, det är

---

¹⁹ Matt 5:4.

²⁰ Joh 13:7.

²¹ Joh 13: 12.

detta vatten han tvättar våra fötter med så att vi blir levande lemmar på Kyrkan som är hans mystiska kropp. Och vi får nytt liv genom att använda detta vatten till att tvätta varandras fötter.

Så anmäler sig kanske en fråga: vilken broders fötter skall jag tvätta? Åter kan vi gå tillbaka till Bergspredikan. *"Älska era fiender"* säger Jesus²². Jesus fick en gång frågan *"Vem är min nästa?"*²³ och svarade med att hjälpa oss att vända på frågan: "För vem är jag villig att vara hans nästa?" Men han fick inte frågan: "Vem är min fiende?" Det är en allvarlig fråga: vem betraktar jag som min fiende? Är det en av mina bröder? Flera av mina bröder? Alla mina bröder? Eller är det kanske mig själv, eller något i mig själv, som jag betraktar som min egen fiende?

Det är för fienden som Jesus uppmanar oss att ge vårt liv. Han uppmanar oss att leva vårt liv på ett sådant sätt att det innebär kärlek till våra fiender. Vilka det än är, uppmanas vi att älska våra fiender: *"Älska era fiender och be för dem som förföljer er; då blir ni er himmelske faders söner"*, säger Jesus²⁴ som uppmanar oss att sikta mot fullkomligheten: *"Var fullkomliga, så som er fader i himlen är fullkomlig"*²⁵.

"Fienden" uppfattas väl vanligen som en yttre "fiende". Men vi kan också se på oss själva för att eventuellt upptäcka om vi kanske har en "inre fiende", det vill säga det i oss själva som inte vill ta emot Kristus, det i oss själva som får oss att tro att vi kan klara oss själva, utan honom.

Vår kropp är den helige Andes tempel, som vi skall ära och rena. Då Jesus kom till templet i Jerusalem, började han med att rena det så att hans Faders hus inte längre skulle vara en saluhall (jfr Joh 2: 13 - 22). Vi kan göra detsamma: se till att vår själ inte är en marknadsplats där vi bara är upptagna av att köpa och sälja. Vi inbjuds därför att "tvätta vår själs fötter", vara vår själs slav, tjänare. Vi inbjuds att klä av oss inför vår själ. Och att älska den. För den är en gåva från Gud, den är skapad av Gud.

Om det är något i vårt inre som vi, medvetet eller ej, betraktar som en fiende, kan det vara på sin plats att komma ihåg det som Jesus påminner sina lärjungar om: *"Du skall älska din nästa som dig själv"*²⁶. Det är ett bud som är lika stort som det första budet: *"Du skall älska Herren, din Gud, med hela ditt hjärta och med hela din själ och med hela ditt*

---

²² Matt 5:44.

²³ Luk 10:29.

²⁴ Matt 5:44.

²⁵ Matt 5:48.

²⁶ Matt 22:39.

*förstånd*²⁷. Om vi tänker på hur väsentligt det är att älska sig själv, inte i egoismens och narcissismens anda, men eftersom vi är skapade av Gud som säger att allt som han har skapat är gott, och eftersom Gud älskar oss, då borde det inte vara oöverkomligt att "tvätta sin själs fötter", det borde snarare vara en glädje, en ära, ett privilegium.

Att tvätta en annan människas fötter medför att man kan prisas salig. Men det är mer. I sin framställning av de sista tiderna, av domens dag, säger Jesus: "*Vad ni har gjort för någon av dessa minsta som är mina bröder, det har ni gjort för mig*"²⁸. Innan han säger detta, talar han om att ge mat och dryck till de hungriga och törstiga, om att besöka den sjuke, klä den nakne. Det skulle förmodligen inte ha varit främmande för Jesus att säga: "Jag var öm i fötterna, och du tvättade dem". Jesus är närvarande i varje broder och syster. Var gång vi tvättar en broders eller systers fötter, är det Jesu fötter vi tvättar.

V. 18 Jag talar inte om er alla. Jag vet vilka jag har utvalt, men skriftens ord måste uppfyllas: Den som äter mitt bröd har lyft sin häl mot mig. V. 19 Jag säger det redan nu, innan det sker, för att ni, när det har skett, skall tro att jag är den jag är. V. 20 Sannerligen, jag säger er: den som tar emot någon som jag sänder, han tar emot mig, och den som tar emot mig, han tar emot den som har sänt mig."

Alla är inte i samma situation, alla har inte samma roll i den gemenskap som skall byggas upp, den spirande kyrkan. Kristus säger att han vet vilka han har utvalt, vilket vill säga att inte alla är utvalda. Men det betyder också att bland dem som ursprungligen utvaldes kan det finnas någon som vänder honom ryggen och överger honom. Till och med den som äter hans bröd, som äter det bröd som förvandlas till hans kropp, till och med den som får sina fötter tvättade av sin Herre och Mästare, kan komma att vända honom ryggen och förråda honom. Då går man till ett liv som inte kan levas, man går i riktning mot döden. Att förråda Kristus är som att begå självmord: Judas gick och tog sitt eget liv efter att ha förrått Jesus.

På samma sätt som David blir förrådd av en av sina egna, såsom han säger det i Ps 41:10: "*Också min vän som jag litade på och som delade mitt bröd, han trampar på mig*", så blir också Jesus förrådd av en av sina närmaste. Men i motsats till David vet Jesus vem som kommer att förråda honom. Jesus vet att hans stund har kommit, och han vet vem som skall förråda honom. Det är Gud som styr händelsernas gång, inte människorna.

---

²⁷ Matt 22:37.

²⁸ Matt 25:40.

Och åter gör Jesus lärjungarna uppmärksamma på att när han i förväg berättar om något som kommer att ske i hans liv, är det för att hjälpa dem att tro på honom, att tro att "han är den han är", när det förutsagda äger rum. Eller rättare sagt att tro att han är "Jag är". För han är inte bara Jesus, mannen från Nasaret som de känner, mannen som de har vandrat tillsammans med i tre år; han är samtidigt Guds Son och själv Gud, han vars röst lät höra sig av Mose ur törnbusken, när han sade till honom att hans namn är "Jag är"²⁹. Än en gång visar han på det oupplösliga, det gudomliga, det mystiska "band" som gör att han själv och Fadern är ett: "(...) *den som tar emot mig, han tar emot den som har sänt mig.*" Och detta är ett band som har sin förlängning i dem som Jesus själv sänder ut: "*Sannerligen, jag säger er: den som tar emot någon som jag sänder, han tar emot mig*". Jesus klargör för sina lärjungar den gemenskap, den kommunion, som råder mellan honom och dem, liksom den råder mellan honom och Fadern. Han bekräftar det när han litet senare under samma undervisning säger till dem: "*Ett nytt bud ger jag er: att ni skall älska varandra. Så som jag har älskat er skall också ni älska varandra*"³⁰.

Det finns i evangelierna en annan fottvagning, som har ägt rum vid en tidigare tidpunkt än den som Johannes berättar om. Evangelisten Lukas berättar om hur en kvinna, som är känd som synderska, när Jesus är bjuden på måltid hem till en farisé, tvättar hans fötter med sina tårar och torkar dem med sitt hår innan hon kysser och smörjer dem. Också denna scen kan betraktas som en profets handling som utförs för att säga något viktigt. Ämnet är relaterat till kärlek, som Jesu tvättning av lärjungarnas fötter också handlar om. Men medan det på skärtorsdagen primärt handlar om Guds kärlek till människan, har tonvikten hemma hos farisen lagts på en annan aspekt som gör att förhållandet blir det rakt motsatta. Här är det skapelsen, representerad av kvinnan, som knäböjer inför sin Herre och tvättar hans fötter. Och denna handling öppnar för en bättre förståelse av människans kärlek till Gud som en frukt av Guds kärlek till människan såsom den kommer till uttryck i förlåtelsen. Jesus säger till farisen: "*Hon har fått förlåtelse för sina många synder, ty hon har visat stor kärlek. Den som får litet förlåtet, visar liten kärlek*"³¹. Herrens kärlek till människan kommer före människans kärlek till Gud: "*Detta är kärleken: inte att vi har älskat Gud utan att han har älskat oss och sänt sin son som försoningsoffer för våra synder*"³².

Också synderskans tvättning av Jesu fötter chockerar, men här är det fariseerna som blir uppskakade och förargade, inte de människor som tror på Jesus och väljer att följa honom (även om också de kan ha blivit lika förargade som fariseerna).

---

²⁹ 2 Mos 3:14.

³⁰ Joh 13:34.

³¹ Luk 7:47.

³² 1 Joh 4:10.

Fariseerna förstår inte att Jesus låter sig vidröras av en synderska. De förstår inte förlåtelsen och kärleken.

Jesus har också använt vatten i andra sammanhang. I Kana och i Samarien. Bägge gångerna var vattnet med för att markera övergången från det gamla förbundet till det nya förbundet. Från vatten till vin. Från vin till blod. Vatten och den helige Ande. I det gamla förbundets tid lade man stor vikt vid natursymbolik. Efter inkarnationen och i det nya förbundets tid har detta fördjupats och helgats. Konkreta symboler, liturgiska handlingar, rituella handlingar har fått ett nytt djup och en ny räckvidd.

Kardinal Jean-Marie Lustiger har skrivit: "Genom århundradena, och i de olika kulturerna, har fottvagningen förblivit ett profetiskt tecken, närmast ett sakrament, på det som Jesus en gång för alla under loppet av sitt dödliga liv utförde för att vi skall älska varandra med den kärlek som han har älskat oss med. 'Detta skall också ni själva göra'. Lydnaden för detta ödmjukhetens bud har inte undgått att sätta spår i de kristna institutionernas historia. Att tjäna de fattiga, att tjäna med tanke på allas bästa, att med beundran upptäcka det helt lilla barnets ljuvlighet och nåd hör till den kristna kulturens beståndsdelar. De är inte knutna till en bestämd epok, de hör med till alla tider där det älskande hjärtat möter mänsklig nöd."

Paulus kände naturligtvis till fottvagningen och uppmaningen till alla att utföra den efter Kristi exempel. I sitt första brev till Timotheos skriver han: "*Hon måste vara känd för goda gärningar: ha tagit sig an barn, visat gästfrihet, tvättat de heligas fötter, bistått nödlidande - ja, på allt sätt vinnlagt sig om att göra gott*"³³, när han ger råd om hur en änka skall vara om hon skall äras och få en speciell ställning i Kyrkan.

Det finns spår efter fottvagnings plats i olika sammanhang inom det kyrkliga livet. I Afrika (Augustinus nämner den), Gallien, Milano och på Irland var fottvagningen en liturgisk handling som utfördes före dopet, antingen under samma gudstjänst eller dagen innan (i sistnämnda fall var det för att undvika att fottvagningen skulle uppfattas som en del av själva dopet). Det har länge varit en fast regel att biskopar, och präster med hög rang, skulle tvätta utvalda mäns, till exempel sina prästers, fötter. I den helige Benedictus' regel uppmanas abboten att tvätta gästernas fötter. Bruket att inlemma fottvagningen i skärtorsdagens mässa tycks ha kommit in i andra hälften av det första kristna årtusendet.

---

³³ 1 Tim 5:10.

Avslutningsvis är det på sin plats att betrakta denna paraliturgiska, nästan sakramental handling i ett ekumeniskt sammanhang. Ett exempel kan hjälpa oss att se närmare på detta.

Kanadensaren Jean Vanier har tillsammans med den franske dominikanprästen Thomas Philippe grundat l'Arche, Arken, som är en livsgemenskap med människor med intellektuellt handikapp. Jean Vanier har i stigande grad erfårit hur viktig fottvagningen är i l'Arche, denna handling som i alla situationer frammanar en inre tjänarinställning. I l'Arche äger den vanligen rum under det att deltagarna sitter i en ring. Efter en bön, eventuellt en sång och läsning av Johannesevangeliets text om fottvagningen, tar en av deltagarna ett fat med vatten och en handduk och tvättar fötterna på den som sitter närmast. Den som fått sina fötter tvättade övertar vattnet och handduken och tvättar den nästes fötter. Så fortsätter man tills alla har tvättat och alla har blivit tvättade. Man avslutar med en bön och eventuellt en sång.

Jean Vanier har föreslagit denna "paraliturgi" för deltagare i reträtter organiserade av l'Arche eller av Tro och Ljus (förening för familjer med psykiskt handikappade medlemmar) och för människor som inte hörde till dessa rörelser. Han har kunnat konstatera att denna handling väcker genklang i människors hjärtan, i relationer mellan människor och i relationer mellan kommuniteter. I ekumeniska eller interreligiösa reträtter får den en helt speciell betydelse. Vi kan inte äta vid samma nattvardsbord, men vi kan alla tvätta varandras fötter. I sin bok *Aimer jusqu'au bout*³⁴ skriver Jean Vanier: "År 1995 ägde det i Nordirland rum en fredsfestival arrangerad av en grupp presbyterianer, metodister, anglikaner och katoliker. Under gruppmötena den sista dagen tvättade deltagarna varandras fötter med en paraliturgi som sammanställts speciellt för denna festival". Jean Vanier har flera gånger vågat föreslå fottvagning på olika möten, t.ex. när han inbjöds till ett möte i Kyrkornas Världsråd 1999. Alla kan tvätta fötter. Kanske kan man säga att fottvagningen är den liturgiska handling som kan utföras som en allmän prästerlig handling av hela gudsfolket, genom dopet kallat till det allmänna prästadömet.

Människorna som lever i l'Arche-gemenskaperna lär oss något helt väsentligt om vi vill ta utsagan på allvar att "de fattiga" är föremål för Kyrkans förkärlek. Med uttrycket "de fattiga" tänker man vanligen först och främst på dem som har för litet av livets materiella goda, som mat, kläder och husrum, för att kunna leva ett värdigt liv. Men begreppet "de fattiga" kan också ges en mycket bredare användning. Bland de fattigaste hör till exempel de "intellektuellt handikappade".

---

³⁴ Novalis, Outremont (Québec), 1995.

Står de handikappade att räkna bland våra ”fiender”, eftersom vi är benägna till att inte vilja se dem, att gömma undan dem i institutioner? Ja, till och med att mörda dem så att de inte föds? Bör inte vår hållning gentemot de handikappade vara att vilja tvätta deras fötter?

Är invandrare, människor från avlägsna länder, våra ”fiender”, eftersom vi så ofta inte önskar ta emot dem och med dem dela det som vi har? Eftersom vi är benägna att vilja avvisa dem? Bör inte vår hållning gentemot invandrarna vara att vilja tvätta deras fötter? *”Om ni hälsar vänligt på era bröder och bara på dem, gör ni då något märkvärdigt?”* säger Jesus i Bergspredikan³⁵.

Är det de fattiga som är våra ”fiender”? Är det det fattiga, det svaga, i oss själva som är vår ”fiende”? Vi vill ju vara starka, effektiva, resultatorienterade. Motarbetar vi det som är ”svagt” i oss i en sådan grad att vår svaghet blir vår ”fiende”? Bör inte vår hållning gentemot det svaga i oss vara att vilja tjäna det?

Människor i svaga livssituationer, i utsatta situationer, kallar på var och en av oss. De säger till oss, om inte med ord så med hela sin varelse: ”Se mina ömma fötter. Vill du tvätta dem?” Men de säger också: ”Jag ser din sårade själ. Kom och tvätta mina fötter så skall du finna helande för dina sår”. Att tvätta sina bröders fötter är en handling som alltid innebär ömsesidighet. Det är alltid något som utväxlas. Om det som ges av den ene är bra för den andre, är det också bra för den som ger, desto mer som den som tar emot nödvändigtvis också ger något tillbaka som är bra för bägge. Om jag tvättar min broders fötter kan jag prisas salig. Om jag låter min broder tvätta mina fötter kan jag också prisas salig. I bägge fallen är det faktiskt en saligprisning för oss båda. Så stor är Guds nådefulla kärlek till oss människor, han som vill att vår glädje skall vara fullkomlig: *”Detta har jag sagt er för att min glädje skall vara i er och er glädje bli fullkomlig”*³⁶.

Som tidigare nämnts är det svårt att ta emot Kristi kärlek. Människan kämpar emot när Gud gör sig liten och sårbar och ger sig själv som gåva till oss. Människan frestas att säga Nej till Människosonen som ger oss ett nytt bud om kärlek (jfr Joh 13:34), samtidigt som han tydligt visar att vi har frihet att välja om vi vill göra som han säger eller inte. Vi har dessutom svårt att lita på att det verkligen finns någon, om det så är Gud, som älskar oss villkorslöst. Men det är just det som fottvagningen kan hjälpa oss att förstå, godta, lita på. Det som är dårskap i världens ögon är visdom i Guds ögon. Gud är oändligt mycket mer än människan, men han har blivit

---

³⁵ Matt 5:47.

³⁶ Joh 15:11.

människa. Obegripligt i förhållande till vårt förnuft och samtidigt så obestridligt och självklart.

När Gud tjänar oss, vilket han visar genom att tvätta oss, väljer han att tvätta det i oss som är nederst, det i oss som är benäget att avvisa honom, det som vi bildligt uttrycker när vi talar om att "stå på egna ben". Vi vill vara oberoende, vi vill inte vara avhängiga av andra, inte ens av Gud. Fottvagningen kan hjälpa oss att komma ihåg att den grad av självständighet vi har, den möjlighet vi har att stå på egna fötter, den har vi eftersom han är den som har tvättat våra fötter, det är han som gör det möjligt för oss att stå upprätta. Genom att göra det upphöjer han människan, vi blir hans bröder, vi har samme Fader i himlen. Upphöja oss, det kan bara han som helt och hållet har kommit ned till oss, ned till det nedersta. Fottvagningen är en nödvändig följd av inkarnationen, som förklarar den och ger den mening och som förenar dem som tvättas med honom som tvättar. I och med inkarnationen, i och med den nya skapelsen, har Gud helgat människan fullt ut, gett henne en värdighet som avspeglar att Gud har blivit människa för att människan skall bli Gud.

Gud har gett sig själv till människorna för att människorna skall kunna ge sig själva till varandra och till Gud. Att efterlikna honom genom att ge oss själva ger livet dess mening. "Att älska är att ge allt och att ge sig själv", säger lilla Thérèse av Jesusbarnet. Så enkelt och så totalt är det. Så omöjligt för människan med hjälp av egna krafter, men "*ingenting är omöjligt för Gud*"³⁷, och det han har gett oss som bud är samtidigt ett löfte: Gud gör det möjligt för oss att älska, han älskar genom oss. Gud gör det möjligt för oss att tvätta varandras fötter. Då är Herrens glädje i oss, och vår glädje blir fullkomlig (jfr Joh 15:11).

---

³⁷ Luk 1:37.